

Kedves Ilona!

Délután hat óra van, én egy ismerősöm házában ülök és levelet írok neked. 100 W-os villanykörte fényében fürödve, meleg szobában - kályha mellett. Hihetetlen!

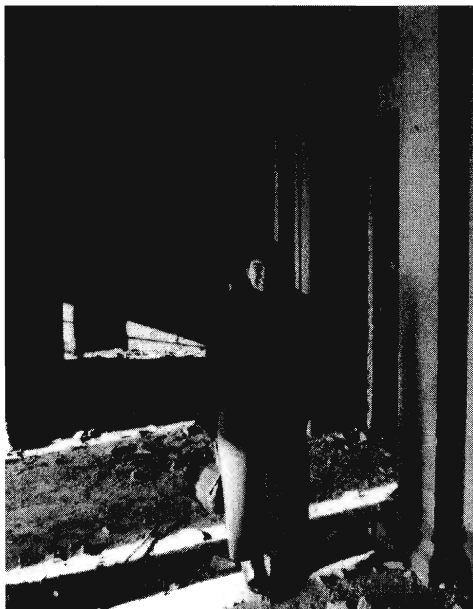
Miért vagyok itt? Te tudod, hatalmas munka vár rám, s otthon nincsenek meg a munkafeltételek - nincs áram, ezt mondanom sem kell, arról viszont hadd értesítselek, hogy bekövetkezett az, amitől mi ketten egész télen féltünk - nincs több tüzelő. Semmiféle. A vén almafánk természetesen még mindig áll és úgy elferdülve, göcsörtösen várja az ítéletvégrehajtást, de én még mindig habozok. Sajnos nem érzelmi okokból, nem mintha sajnálnék kivágni egy gyümölcsfát - efféle szentimentalizmusnak az elmúlt két év tapasztalatai után nincs már helye - hanem mert félek attól, ami jön; tavasszal és nyáron is kell majd főzni valamivel (ha ugyan lesz mit). A jövő télre gondolni sem merek. Most még elvagyunk némi deszkával, kartonnal és persze néhány trükkel - a rizst reggel beázatom, s estére olyan jól megpuhul, hogy tíz perc se kell neki, hogy megfőjön a kartonokon.

Néhány napig a szobánkban dolgoztam - ami, mint tudod, Huzat hotel -, fölvettem a legmelegebb holmijaimat, pokrócba burkolóztam, s tulajdonképpen nem is fáztam, csak a kezem fagyott meg. Két óra múlva már se írni, se írógépelni nem tudtam, de még lapozni se bírtam a naplóimban, melyeket, úgy döntöttem, átnézek és rendezek. Félek, hogy ezen a télen fagyásokra tettem szert, mert a legkisebb hideg hatására is megfájdulnak az ujjpereceim, elzsibbad a tenyerem és a könnyem csordul a fájdalomtól.

A napokban egy társaságban elpanaszoltam, hogy sehol sem tudok leülni, hogy békében írhaszak, s ez az ember, akit nem sokkal azelőtt ismertem meg, felajánlotta, hogy vegyem birtokba lakásának egyik szobáját. Ismersz - 15 másod-

percig se tétováztam. Ezenkívül a háború megtanított arra, hogy semmilyen segítséget ne utassak vissza. Másnap rögtön idecipeltem a gépem, a papírjaimat, a naplóimat és néhány nélkülözhetetlen apróságot, és most itt vagyok.

Az ismerősöm érdekes ember - vagy külön te-

hetségem van arra, hogy mindig ilyenekkel találkozzam, vagy az emberi nem azon képviselői, akik még mindig egzisztálnak ebben a valószínűtlen városban, rendre ilyenek. Szülővárosunk lakosai egyébként egyre különösebbek. Tegnap a Nagy parkban meghallgattam egy politikai szónoklatot. Egy ember és egy kutya lépett fel. Az ember a kutyához hajolt és kiáltozva magyarázta neki a dolgok pillanatnyi állását, szidta az anyját a körzet titkárnőjétől kezdve Clintonig mindenkinek. A rövid madzagon tartott kutya lesunytt füffel feködött és azzal a szomorú kutyatekintettel pislogott fel a

gazdájára. Ha az kissé leeresztette a hangját, a kutya alig észrevehetően meglóbálta a farkát, és ez volt minden. Az emberek mentek a dolgukra, alig hederítettek rájuk, egy asszony, ahogy elhaladt mellettem, ennyit mondott: "Így járunk majd mind, lányom. Ez itt minden nap így prédikál - ismerem pedig gyerekkora óta: művelt fiatalember, közgazdász." Így lesz a Nagy parkból Hyde park. Azt mondják, már van három állandó szónoka. Saját magukkal beszélnek, vagy mint ez, a kutyával. Voltaképpen ordítanak, ahogy csak a torkukon kifér, ki tudja kinek. Emlekszel-e arra: "Én meg a nép kiabálunk, kiabálunk, kiabálunk!"

Az utóbbi időben rendszeresen összefutok egy asszonnyal, aki vizet visz és szünet nélkül motyog magában. Középmagas, sötétbőrű, száraz, mint a kóró, fekete haja lófarokba kötve, a szeme is fekete, beesett. Mindig ugyanabban a szürke kabátban, hosszú, piros kötött sálja 3-4-szer a nyaka köré tekerve, zöld esőköpenyben, mely alól kilátszik a farmernadrág, szakadt, sötét-

kék hócsizmában. Tegnap utána eredtem, hogy elkapjam néhány szavát. Félhangosan beszélt, monoton, sápítózó hangon, mint a nyafogó gyerek, amikor panaszkodik valamire: "Akkor jöttek, mondták nincs kenyér bombák potyognak, bassza zapja, aztán elkergettek, bassza zapja, az uram meg beteg, nekem kell mindent, még a vizet is, pedig fáj a lábam, bassza zapja...", és mondta, mondta a templomtól a Radić utcáig. Nem tudom, a háború előtt normális volt-e, de azt tudom, hogy az utóbbi időben egyre többen tesznek említést olyan ismerősükről, kollégájukról, szomszédjukról, aki "begolyózott". Azt mondja nekem a napokban a kövérkés kis szomszédnőnk, tudod, az, aki Miss Piggyre hasonlít: "Édes Elmám, mi ez? Tisztára meg fogunk zavarodni, ahányan vagyunk. Tegnap reggel tesz-veszek konyhában, egymagamban, mire hallom, hogy valaki beszél. Megijedek, ugyan ki lopakodott be a házamba? Sehol senki. Hát, mit ad isten, a saját hangom volt az. Saját magammal beszélgettem, és nem is tudtam. Te jó Allah, lehet, hogy két óra hosszát is elvoltam úgy."

Egyébként már három napja olvad. Az éjjel meg ma reggel is esett. Ronda, nagyon ronda egy idő. Valahol február 8-9-10-e körül annyi hó esett, mint annak idején az olimpiára. Kerek tíz évvel ezelőtt, emlékszel? Csakhogy ezúttal senki sem takarította az utcákat, úgyhogy az utakon meg járdán jéggé fagyott a letaposott hó. Sok sérülés volt, kéz-, lábtörés. A mi Asim doktorunk is elesett és agyrázkódást kapott. Már több mint két hete ennek, de még mindig nincs egészen jól. No de már három napja olvad, és az utcák leginkább fjordokhoz hasonlítanak. Szegény polgárok mindent megpróbálnak, hogy kikerüljék a hatalmas tócsákat, s amikor hosszú töprengés után rálépnek a látszólag legkeményebb részre, bokáig vízbe süllyednek. Egy csizmába egy hektó víz belefér, szavamra! A bordó lakk cowboycsizmám, ami csak arra való, hogy a tavaszi napsütésben parádézzon benne az ember a száraz utcán (de muszáj volt felhúznom, mert a fekete, mely négy telt kiszolgált, mára a levegő páratartalmát is átterszti, s már két napja csavarni lehet belőle a vizet), szóval a bordó csizmám tegnap átesett a vízkeresztségen. Úgy beissza a vizet, mint a Paloma papírzsebkendő, minden tegnapi léptem

slattyogás kísérte - a csizma belsejében, természetesen. Az utcai zaj egyébként szinte elviselhetetlen. Nem az autók vagy, hm... a villamosok miatt (villamos - mi is volt az?) hanem a slattyogó, cuppogó, fröcskölő, bugyborékoló és hasonló hangok káosza folytán, amit a százezer kétségbeesett lépés ver fel, miközben a legkisebb mozdulatra víz önti el a cipőt.

Ha nem foglalt volna le annyira a magam igyekezete, ahogy megpróbáltam biztonságban átúszni az egyik valamelyest szilárdnak tűnő jéges szárazföldtől a másikig, iszonyúan szórakoztam volna bajtársaimat figyelve, akik hihetetlen bravúrokat produkáltak, valamiféle négyzetes és magas lépteket, aztán rögtön szaporra, apró ugrásokat, majd hosszú átlendüléseket

és így tovább. Tegnap egész nap annak az agyament Monthy Python show-nak az egyik epizódja lebegett a szemem előtt, amelyik a különleges járás versenyének problematikájával foglalkozott! Valóban hihetetlen módon képes mozogni az emberi lény.

Mit mondjak még neked a városunkról. A Markal

előtti mészárlás és mint mondják, a NATO komoly fenyegetései óta nem esnek gránátok, legalábbis a "szűkebb városkörzetben" nem. Az utcák zsúfoltak, még ezen a három utolsó "árvi" napon is. Az emberek súlyos megfázások és tüdőgyulladás árán is (ne feledd, hogy legtöbben nem tudnak otthon fölmelegedni, forró teát inni és cipőt szárítani, mert gáz, tüzelő sehol sincs, áramot pedig csak a szerencsés kevesek kapnak) sétálnak és nézegetik a polcokra, asztalokra, asztalkákra és egyéb tákolmányokra kirakott árut a "Vasa Straža", azaz a szomorú Dac utcája mentén. Itt mindent megtalálhatsz - a tütől a mozdonyig, mindent azon kívül, amire valóban szükséged lenne. Porcelán kávékészletek, kristálytálak, desszert villácskák Bécs címerével, hajfestékek, új és használt cipők, kabátok, nadrágok, gázszelvények és egyéb gázszelvényhez szükséges apróságok, Ninja-teknőcök, Barbie-babák, egérmérgek és egérfogók, elektromos kávédaráló és mixerek (kinek kellhet - se kávé, se áram, se cukor), cérnák és fonalak, vastag gyapjúzoknik, műszálas fuszeklik, hajcsatok és plüss játékok stb., stb., stb. Természetesen mindenért DM-t kérnek, úgyhogy én nem sokat időzöm ott,

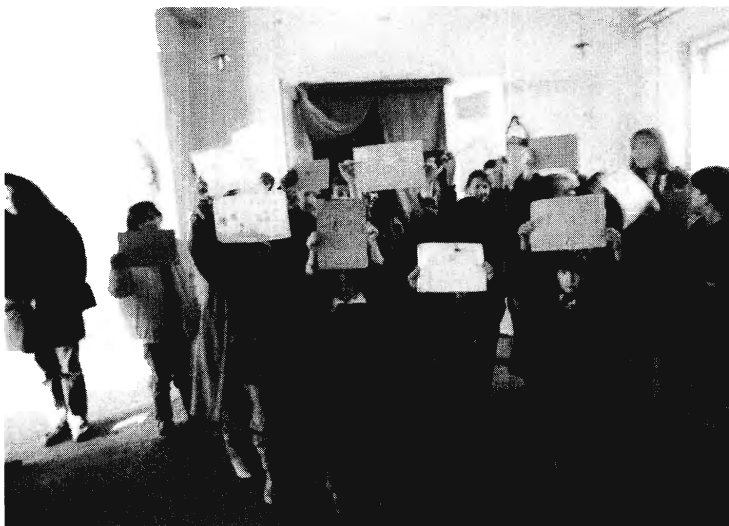
amire szükségem lenne, arra sincs márkám.

Sok a könyves asztal is - Tito életrajzaitól kezdve az orosz klasszikusokon és Joyce-on át a legújabb amerikai bestsellerekig minden megtalálható (ezt a "legújabbat" nem kell szó szerint venni, mivel számunkra az idő két évvel ezelőtt megállt, két éve fogalmunk sincs, mit olvasnak, írnak, festenek, komponálnak, kreálnak, konstruálnak, filmeznek, mit találnak fel a világban), van ott Zen és mindenféle szakácskönyvek, mint a "Nagy népi szakácskönyv": Tegyük egy edénybe 12 tojássárgáját... - ez megvan 50 márka, legalábbis az egy hónappal ezelőtti árfolyam szerint, s ha jól emlékszem, egy hónapja megvan annak is, hogy tojást még a piacon sem láttam.

(Nézzük csak, mióta nem ettem tojást? Megvan: tavaly Peszah óta, tehát egy éve.)

A szakácskönyvek tényleg elszórakoztatnak ("Tegyük bele egy késhegyni szerecsendiót...") mert már levest sem tudok főzni, ugyanis minden levesemnek olyan íze van, mint a tizenkét vízben megmosott pizzának - a fűszerek közül csak a egyszerű oregánóból maradt még. A fűszerekkel végleg kivagyunk.

Köztünk, "bennszülöttek" között egyébként furcsa hangulat uralkodik, az eufórikus öröm és az egzaltált peszszimizmus bizonyos keveréke (próbáld megfejteni, mi lehet ez). A legtöbb ember, akivel beszélek, úgy gondolja, hogy Szarajevóban vége a háborúnak - valahogy mindenki a békére készülődik, mindannyian azt állítják, hogy nem esik több gránát a szarajevói utcákra és iskolaudvarokra, piacokra és kutakra, a pékség előtt sorban állókra, a lakásokra és házakra. Te túl jól ismered a nővéredet ahhoz, semhogy elhinnéd róla, hogy ő is átengedte magát az ilyen meggondolatlan optimizmusnak. Nálam ez nem válik be. Én egyedül Tertullianus "Credo qui absurdum"-jának tudnám átadni magam - hiszem, mert lehetetlen (a lehetségesbe minek hinni) -, hogy elhiggyem: ennél az asztalnál befejezte lakomáját a halál. Ha nem gránátok, hát valami más. Ha Európa felé fordulunk, a tizenöt évvel ezelőtti Olaszország vagy Írország tárul elénk (ó, milyen rövid Európa emlékezete, milyen imbecillisen veri a mellét a demokráciájával), s ha csak egy röpké pillantást vetünk Kelet felé, az ibolyaszín reggeli párában ott van Libanon.

SZARAJEVÓI GYEREKEK RAJZOS LEVELEI AZ ENSZ FŐTITKÁRÁHOZ

Adja Isten, hogy ne nekem legyen igazam, hanem mindazoknak a jó embereknek, akik megkísérlik ilyen-olyan értelmes mozaikká rendezni életeink szétszórt törmelékét, és felkészülni a tisztességes életre mátol amíg világ a világ.

De tisztességes élet még sokáig nem lesz. Ha majd valóban megszűnik a halál uralma ezeken a szerencsétlen utcákon, csak akkor fogunk valamennyien felszabadulni első és alapvető feladatunk terhe alól, mely két éve nyomaszt, s így szól: túlélni, mégpedig lehetőleg végtagjainkkal és belső szerveinkkel egyetemben, s csak akkor tudatosul bennünk a nyomor, melyben, igaz, már nem meghalunk, hanem élnünk kell majd. Még sokáig nem látogatja meg házainkat az áram,

még sokáig kell várnunk arra, hogy a csap megforgatásának következménye mindig a vízszugár legyen, még sokat kell várnunk a villamosra, hogy elvigyen az Ilidzára vagy a siklóra, hogy felvigyen a Trebevicre. Sok év szak eldübörög, mire egy havi fizetéséből egy egész dobot cigarettát megvehetek (mellékesen megjegyzem,

hogy öt hónapja nem kapok fizetést), nem is beszélve arról, mennyire szeretnék szépen, egy ízlésem szerint való új, divatos "együttesbe" felöltözve elmenni valakivel a barátaim közül egy vacsorára, ahol finom ételek, jó borok, kellemes zene vár, s hogy közben egyszer sem jusson eszembe: "És mivel fogom ezt kifizetni?"

Ki válaszol nekem a kérdésre: mikor vehetek csak úgy egyszerűen egy vonatjegyet, mikor foghatom az útlevelem, s barangolhatom be ismét Budapestet, Bécsset, Prágát vagy mikor látogathatom meg a világban szétszórt rokonaimat? Te, gondold el ezt: belépek a repülőtérre, átmegyek a vám meg az útlevelvizsgálaton és leülök a helyemre az ablak mellé a jambo-jet biznisz-osztályán!

Ó, ó, veszélyes tovább ábrándozni - még majd megkívánok egy kiadós évi szabadságot a mi régi, jó Adriánkon.

Azt írtad, idegesítenek a szemaforok - ha én megérném, hogy Szarajevóban elkezdenek pislogni minden útkereszteződésen annak rendje s módja szerint, precízen, s szidhatnám magamban a közlekedés négykerekű részvevőit, amiért nem képesek autó nélkül elmenni a szomszéd sarokig!

Elég ebből. Szokás szerint nem tudom abba-

hagyni és csak magamról írok. Hallom, hogy meghűltél. Hát túlságosan elpuhultál ott abban a "szabad világ"-ban, csekély húsz nap alatt. Vagy arról van szó, hogy a szervezeted hirtelen felszabadult az állandó félelem és feszültség alól, és egyszerűen elernyedte. Nyilván az utóbbiról. Elica bátyja Splitben, két héttel azután, hogy elhagyta Szarajevót, infarktust kapott. Az orvos megmondta neki: Kedves uram, készüljön fel rá, hogy mostantól kezdve maga meg a többiek is, akik onnan érkeztek, mindenféle egészségi problémára hajlamosak lesznek - a náthától meg az emésztési zavaroktól az infarktusig. Ehhez tartsd magad és próbáld megtartani az egyensúlyod, vigyázz a kajálásra, az öltözködésre, a fizikai erődre.

Mit mondjak még rólunk? Anya és apa jól vannak, nagymama szintén. Gyakran meglátogatom őket és néha éjszakára is ott maradok. Anya szörnyen ideges volt e békés szarajevói periódus alatt. Azt mondja, nem bírja elviselni a csöndet, mert mindig várja, hogy mi következik. Rettenetes! Tényleg mindannyian megkergülnék most

már, míg meg nem változik a világ.

Itt a legújabb szarajevói vicc:

Megérkezik Karadzics Szent Péter elé. Azt mondja neki Szent Péter:

- Lefele!

- De mért? Kérlek szépen, Péro, nem vagyok én olyan rossz.

- Lefele, ha én mondom. Menj a pokolba!

- De...

- Lefele!

Egy idő múlva Szent Péter elküldi a kisanagyalt, hogy nézzen utána Karadzicsnak.

A kisangyal megérkezik a pokol kapujába, látja ám, hogy két ördög kuporog a kapu előtt.

- Mit csináltok itt? Miért nem vagytok benn?

- Mink menekültek vagyunk.

Itt van neked még egy vicc, vén, mint Görögország, de tanulságos:

Kéri a skót az Istent, hogy adja meg neki a lottón a főnyereményt. Kérte egy évig, kérte kettoig, ötig, a tizedik év után megnyílik a menny és az isten kétségbeesetten leszól:

- Hát vedd már meg végre azt a szelvényt!

Fölfogtad a tanulságot, ugye. O. K. De tartsd is észben.

Üdvözöld Dunját meg Adicát meg Borót meg Cakát meg Biljót meg Taóát meg Milenát.

És természetesen üdvözöld Sekát, Duškót és Dušicát.

Mondanom se kell, hogy írj - ez a kérés magától értetődik. A leveled az utazásról első liga! A J. O. negyed része elolvasta - természetesen csak azt, amelyik az úti benyomásaidra vonatkozik.

A társaságod melegen üdvözöl. Nem fogod elhinni, de a barátaidtól nem jut időm arra, hogy elbeszélgessek a sajtójaimmal. Vagy az utcán találkozom velük, vagy a városházán bukkannak fel. Dikica már kétszer járt a J. O.-ban (illetve háromszor, de egyszer sem talált ott), lehet, hogy ma is eljön. megígértem neki, hogy elviszem a leveled.

Az egyik este eljött hozzám Amir. Mint mindig, most is megpakolva - fél liter mécesolajat hozott és elemeket a táskarádióba. Szuper! Sokszor üdvözöl.

Hát ennyit mára. Megpróbálok minél előbb elküldeni a levelet. Még csak annyit, hogy egy hónap szabadságot vettem ki! Világos, ugye?

Nemsokára írok majd Dunjának és természetesen Adicának, az én legjobb barátnőmnek, és néhány korábbi leveletem is elküldöm, melyeket eddig nem volt, aki elvigye.

Nagyon, naaaaaagyon szeretlek,

a te Elmád.

Szarajevó, 1994. 2. 27.

Csókollak! Te vagy a világ legokosabb és legjobb testvére. Megkaptuk a kis csomagod meg a leveled. Fűszerek! Hát ez fenomenális! Csak az tudhatja, hogy ez mit jelent, aki két évig szarajevói konyhán élt. Te természetesen nagyon is jól tudod. Dehogy a világ, az egész kozmosz legokosabb és legügyesebb hugicája vagy te! Kérdeznem sem kell, biztos emlékszel Adams Útikaluzára autóstoposoknak a galaxison keresztül - ott van, hogy az emberiség kigondolja és megépíti a bolygó méretű számológépet, csakhogy választ kaphasson a kérdésre: "Mi mindennek a lényege?", s a fent említett agyak agyának ezer vagy, nem emlékszem pontosan, millió évre volt szükége, hogy megadja a választ, a megoldás pedig

ennyi volt: "48"! Tévedett, én mondom! A helyes válasz: "A fűszerek". Ha még valaha az életben agytornával foglalkozom, mindent meg fogok tenni, hogy bebizonyítsam a tézisemet. Ma gyönyörű nap van Szarajevóban, melegen süt a nap. Olvadoznak a hó utolsó rongyai, az utcák még mindig nem szárazak, de már nincs az az árvíz, mint néhány napja.

Szia.

Vigyázz magadra,

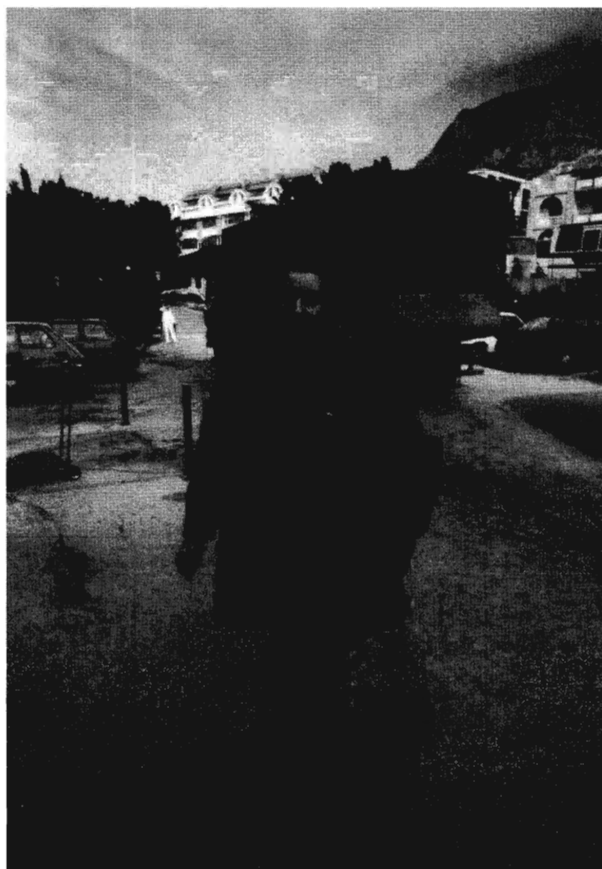
a te Elmád.

RADICS VIKTÓRIA FORDÍTÁSA

Elma Szoftics leveleinek könyve egyszerre jelenik meg szerb-horvátul és angolul 1995. elején.

Ezeket a híradásokat folyóiratunk közölte először nyomtatásban (1994/1), mi is szorgalmasan snorrolunk, hogy könyv formájában is kiadhassuk a tragédiában filozófussá, krónikássá lett lány ritka dokumentumait.

FOTÓK: KÓBÁNYAI JÁNOS

ILONA KISZABADULÁSÁNAK PILLANATÁBAN, MAKARSKÁN

ILONA ÉS ELMA MÉG EGYÜTT SZARAJEVÓBAN, A HITKÖZSÉGI AMATŐR RÁDIÓADÓT KEZELIK